

Krystyna Krzyżanowska, Radosław Sałata

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ROLA DORADZTWA W ROZWOJU GOSPODARSTW ROLNICZYCH

THE ROLE OF EXTENTION SERVICE IN FARMS` DEVELOPMENT

Słowa kluczowe: doradztwo rolnicze, gospodarstwo rolnicze

Key words: agricultural extention service, farms

Synopsis. Przybliżono poziom wiedzy fachowej, źródła i zakre informacji preferowanych przez rolników, rodzaje usług doradczych poszukiwanych przez respondentów oraz działalność oświatowo-doradczą Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie.

Wstęp

Po wstąpieniu Polski do struktur Unii Europejskiej uległy zmianom zasady finansowania gospodarstw rolniczych w Polsce, a konsekwencją tego był wzrost wymagań odnoszących się do organizacji doradztwa rolniczego [Zawisza 2008]. Z jednej strony, Polska musiała dostosować działalność istniejących instytucji doradczych do reguł obowiązujących w UE, a z drugiej strony – coraz więcej prywatnych biur rozpoczęło świadczenie swych usług i udzielanie pomocy doradczej rolnikom. Powstała więc konkurencja na rynku usług doradczych, a sami rolnicy zyskali możliwość wyboru firmy oferującej pomoc merytoryczną.

Komisja Europejska Rozporządzeniem 1782 z 2003 r. zainicjowała znaczące zmiany w polskim systemie doradztwa rolniczego. Rozporządzenie to nakazywało państwom członkowskim wprowadzić (1 stycznia 2007r.) system doradztwa rolniczego, który miał za zadanie wspomagać realizację projektów wspólnej polityki rolnej [Skórnicki 2005]. W nowym systemie mogą jednocześnie funkcjonować instytucje państwowe oraz prywatne firmy doradzające rolnikom. Największe tradycje w prowadzeniu działalności doradczej niewątpliwie mają ośrodki doradztwa rolniczego wspierające rozwój wsi i rolnictwa. Równoległe działa tzw. doradztwo branżowe, które jest realizowane przez firmy zajmujące się obsługą rolnictwa tzn. sprzedające maszyny, środki ochrony roślin, nawozy i nasiona. Ten typ doradztwa ma swoją specyfikę, która najczęściej związana jest ze sprzedażą środków do produkcji rolnej, połączona z pomocą doradczą dotyczącą wyboru właściwego produktu oraz odpowiedniego zastosowania go w gospodarstwie. W ostatnich latach coraz bardziej dynamicznie rozwijał się także sektor prywatnych usług doradczych.

Akcesja Polski do UE spowodowała wzrost oczekiwań mieszkańców wsi, co wymagało dalszej intensyfikacji pracy doradczej, aby móc je zaspokajać we właściwy sposób. Nasilenie pracy doradczej było przede wszystkim związane z dostosowaniem działalności do kryteriów określonych wymogami UE oraz wsparciem pomagającym zagospodarować rolnikom środki pomocowe [Wiatrak 2004]. W celu sprostania postawionym wyzwaniom w odr prowadzone były liczne szkolenia przygotowujące kadrę doradczą do nowych zadań [Matuszak 2003].

Doświadczenia z wykorzystania przedakcesyjnych instrumentów finansowych, jak i z pierwszych lat członkostwa w UE pokazują, że doradcy w Polsce wykazali się dużą skutecznością w działaniu. Niemniej jednak nowy okres budżetowania WPR zwiększa, zarówno dostępne środki z jakich można skorzystać, jak i wymagania stawiane rolnikom, szczególnie w zakresie standardów jakościowych produkcji rolnej.

W artykule przybliżono poziom wiedzy fachowej i źródła i zakres informacji preferowanych przez rolników, rodzaje usług doradczych poszukiwanych przez respondentów oraz działalność oświatowo-doradczą Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie. Opracowanie przygotowano na podstawie badań własnych, sprawozdań MODR w Warszawie w latach 2006-2008 oraz wybranych pozycji literatury naukowej.

Cele i metodyka badań

Celem poznawczym badań było określenie roli państwowych i prywatnych instytucji doradczych w rozwoju gospodarstw rolnych zlokalizowanych na terenie województwa mazowieckiego. W badaniach empirycznych wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, na którą złożyły się dwie techniki: ankieta według standaryzowanego kwestionariusza i analiza literatury przedmiotu. Badania przeprowadzono w 2008 r. na terenie województwa mazowieckiego i objęto nimi 115 właścicieli gospodarstw rolnych. Ponadto, wykorzystano dane wtórne pochodzące ze sprawozdań MODR w Warszawie oraz literaturę przedmiotu.

W badanej populacji dominowali mężczyźni (86,1%), kobiety stanowiły zaledwie 13,9%. Gospodarstwa rolnicze prowadziły głównie osoby młode i w średnim wieku: do 40 roku życia – 33,9%, od 41 do 50 lat – 22,6%, od 51 do 60 lat – 38,3% oraz powyżej 60 lat – 5,2%. Badani rolnicy byli dobrze wykształceni, gdyż 94,8% legitymowało się wykształceniem ponadpodstawowym, z tego: 28,7% – wykształceniem zasadniczym, 48,7% – wykształceniem średnim i 17,4% – wykształceniem wyższym. Działalność rolniczą podejmowali rolnicy kierujący gospodarstwami należącymi do różnych grup obszarowych, w tym: do 5 ha – 13,9%, od 5 do 10 ha – 30,4%, od 10 do 20 ha – 29,6%, od 20 do 30 ha – 15,7% oraz powyżej 30 ha – 10,4%. Większość badanych rolników (78,3%) wyróżniała się długim stażem pracy w rolnictwie trwającym powyżej 10 lat.

Poziom wiedzy fachowej i źródła pozyskiwania informacji preferowane przez rolników

W ostatnich kilkunastu latach następuje przewartościowanie zasobów, jakimi dysponuje człowiek – wzrasta znaczenie wiedzy, kreatywności, innowacji i przedsiębiorczości. Dlatego poziom wiedzy fachowej, którym legitymują się rolnicy ma współcześnie kluczowe znaczenie w rozwoju gospodarstw rolniczych. W przeprowadzonych badaniach rolnicy dokonali oceny poziomu swojej wiedzy niezbędnej do prowadzenia gospodarstwa rolniczego. Szczegółowe dane na ten temat przedstawiono na rysunku 1. 47% rolników miało wystarczającą wiedzę (poziom wysoki lub bardzo wysoki) dotyczącą Kodeksu Dobrych Praktyk Rolniczych, 43,5% badanych wyraziło opinię, że dobrze lub bardzo dobrze zna zobowiązania wynikające z pobierania dopłat bezpośrednich i płatności ONW. 39,1% respondentów oceniło, że dobrze lub bardzo dobrze wiedzę z zakresu nowoczesnych technologii w rolnictwie. Natomiast 72,1% rolników oceniło nisko lub bardzo nisko wiedzę dotyczącą prowadzenia rachunkowości rolniczej 69,6% respondentów w ten sam sposób określiło poziom wiedzy z zakresu warunków rozliczania podatku VAT na zasadach ogólnych.

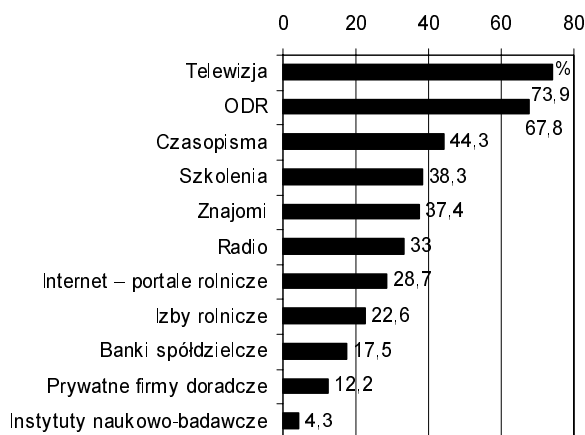
W badaniach poszukiwano odpowiedzi na pytanie, z których źródeł informacji rolnicy korzystają najczęściej. Odpowiedź na to pytanie zamieszczono na rysunku 2. Z przeprowadzonych badań wynika, że największym zainteresowaniem producentów rolnych cieszyły się programy telewizyjne, na drugim miejscu porady doradców odr, a na trzecim – informacje zamieszczone w



Rysunek 1. Poziom wiedzy fachowej badanych rolników

* oceny poziomu wiedzy fachowej rolnicy dokonali w skali Likerta: 1 – bardzo niski, 5 – bardzo wysoki

Źródło: opracowanie własne.



Rysunek 2. Źródła informacji preferowane przez badanych rolników

Źródło: opracowanie własne.

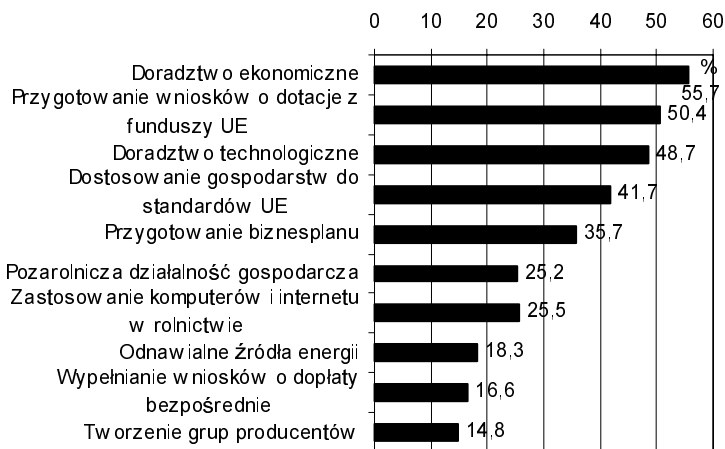
netu korzystało 29,6% respondentów, a czasopisma fachowe czytało 27,8% badanych rolników.

Bardzo wysoko lub wysoko usługi doradców odr oceniali najczęściej rolnicy prowadzący gospodarstwa duże, a więc powyżej 10 ha (ponad 2/3 badanych respondentów), natomiast tylko co dziesiąty respondent kierujący gospodarstwem do 5 ha i co piąty gospodarujący na obszarze 5-10 ha wyraził taką opinię.

Zakres informacji i usług doradczych poszukiwanych przez rolników

W badaniach poszukiwano odpowiedzi na pytanie: jakie jest zapotrzebowanie na usługi doradcze związane z prowadzeniem gospodarstwa rolniczego? Szczegółowe informacje na ten temat zamieszczono na rysunku 3.

Z przeprowadzonych badań wynika, że rolnicy najczęściej zgłaszali się po pomoc do instytucji doradczej poszukując informacji ekonomicznych, związanych z opłacalnością m.in produkcji, co w obecnej sytuacji związane było z trudną sytuacją finansową gospodarstw rolniczych. Na drugim miejscu wymieniono pomoc w wypełnianiu wniosków o dotacje z funduszy UE. Prawie połowa badanych zgłaszała zapotrzebowanie na usługi związane z doradztwem technologicznym z zakresu produkcji roślinnej i zwierzęcej. Rolnicy nauczyli się wypełniać wnioski o dopłaty bezpośrednie, dlatego tylko nieliczni zgłaszali się do doradców z prośbą o pomoc.



Rysunek 3. Zapotrzebowanie na informacje i usługi doradcze związane z gospodarstwem rolniczym

*badany mógł podać więcej niż jedną odpowiedź

Źródło: opracowanie własne.

czasopismach rolniczych. Najbardziej rolnicy korzystali z porad pracowników instytutów naukowo-badawczych i prywatnych firm doradczych.

Istotną kwestią w przeprowadzonych badaniach empirycznych była również częstotliwość korzystania z usług doradczych, na którą miało wpływ rozmieszczenie instytucji doradczych w terenie, liczebność kadry doradczej, przyzwyczajenia rolników do jednej z instytucji i potencjalne opłaty oraz ich wysokość za uzyskane informacje. Okazało się, że z doradcami odr większość rolników kontaktowała się raz w miesiącu (28,7%), natomiast z doradcami prywatnych firm doradczych przeważnie nieregularnie (7,0%). Co najmniej raz w miesiącu rolniczy program telewizyjny oglądało 43,5% badanych, z inter-

Tabela 1. Zainteresowanie rolników uzyskaniem pomocy doradczej drogą internetową w zależności od wieku i wykształcenia

Pomoc doradcza	Liczba zainteresowanych rolników doradztwem internatywnym [%]										
	ogółem		wiek					wykształcenie			
	liczba	%	<30	31-40	41-50	51-60	>60	podsta- owe	zasadni- cze	śred- nie	wyż- sze
Nieodpłatna	87	75,7	73,7	95	88,5	68,2	16,7	-	75,8	83,9	75
Odpłatna	14	12,2	26,3	5	7,7	13,6	-	16,7	-	14,3	25
Brak zainteresowania	14	12,2	-	-	3,8	18,2	83,3	83,3	24,2	1,8	-
Razem	115	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość (87,8%) badanych rolników była zainteresowana uzyskaniem fachowej pomocy doradczej drogą internetową. Jednak tylko 12,2% była skłonna za te usługi płacić. Zainteresowanie uzyskaniem pomocy doradczej przez internet zależało od wieku i wykształcenia (tab. 1).

Brak zainteresowania internetową usługą doradczą zgłaszały głównie osoby starsze (powyżej 50 roku życia) oraz respondenci legitymujący się podstawowym lub zasadniczym poziomem wykształcenia. Natomiast płatnymi usługami internetowymi zainteresowani byli głównie rolnicy młodzi (do 30 roku życia) z wykształceniem wyższym.

Działalność oświatowo-doradcza Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie

Działalność oświatowa stanowi jeden z ważnych kierunków pracy w ośrodkach doradztwa rolniczego. Jej celem jest podnoszenie kwalifikacji zawodowych rolników i mieszkańców wsi oraz doradców rolnych. W 2008 r. działalność szkoleniowa w MODR skierowana do doradców organizowana była przez takie instytucje, jak: Centrum Doradztwa Rolniczego, Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Ministerstwo Rolnictwa i rozwoju Wsi, Agencję Rynku Rolnego, Mazowiecką Jednostkę Wdrażania Programów Unijnych, urzędy marszałkowskie oraz instytuty i stowarzyszenia branżowe. Tematyka szkoleń koncentrowała się głównie wokół takich zagadnień, jak: programy rolnośrodowiskowe, minimalne wymagania wzajemnej zgodności w gospodarstwach rolnych, możliwości

korzystania ze środków unijnych w ramach PROW na lata 2007-2013, zasady wypełniania wniosków o płatności obszarowe oraz warunki przyznawania tych płatności, ekologiczna produkcja żywności, podatki i ubezpieczenia stosowane w rolnictwie, rachunkowość prowadzona w gospodarstwach rolnych – polski FADN, metodyka doradztwa rolniczego, internet i inne nowoczesne technologie informacyjne w rozwoju obszarów wiejskich, osiągnięcia i bariery w rozwoju turystyki wiejskiej [Sprawozdanie z działalności...2009]. Pracownicy MODR organizowali doskonalenie zawodowe skierowane do rolników i ludności wiejskiej. Formy i zakres tematyczny tych działań oświatowych zamieszczono w tabeli 2. Z danych wynika, że systematycznie spadała liczba przeprowadzanych szkoleń, szczególnie dotyczących technologii produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz rozwoju obszarów wiejskich.

Rolnicy mogli uczestniczyć w płatnych kursach z możliwością uzyskania zaświadczenia lub dyplomu. Ich problematyka dotyczyła stosowania środków ochrony roślin, żywienia, agroturystyki, obrotu i konfekcjonowania środków ochrony roślin oraz przygotowania operatorów kombajnów.

Tabela 2. Działalność oświatowa MODR w Warszawie w latach 2006-2008

Wyszczególnienie	Liczba firm szkoleniowych w latach		
	2006	2007	2008
Szkolenia z zakresu:			
agrobiznesu	318	175	124
technologii produkcji rolniczej	1010	537	447
rozwoju obszarów wiejskich	337	64	42
wiejskiego gospodarstwa domowego i agroturystyki	214	217	185
ekologii	392	268	246
inne	89	5	3
Kursy	335	188	347
Razem	2695	1454	1394

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań MODR 2009.

Tabela 3. Działalność doradcza MODR w Warszawie w latach 2006-2008

Wyszczególnienie	Liczba firm doradczych w latach		
	2006	2007	2008
Pokazy	729	584	435
Szkolenia wyjazdowe	368	335	298
Konkursy	101	92	103
Olimpiady	72	68	61
Wystawy	102	96	92
Kiermasze	12	27	38
Razem	1384	1202	1027

Źródło: jak w tab. 2.

ekologii i ochrony środowiska. Aby zapoznać rolników z innowacjami z zakresu produkcji roślinnej i zwierzęcej lub mechanizacji rolnictwa, doradcy zorganizowali szkolenia wyjazdowe m.in. na: Międzynarodowe Targi Poznańskie, Targi Papryki w Przytykach, wystawy rolnicze dotyczące tradycji regionalnych (np. Święto Kwiatów, Owoców i Warzyw w Skierniewicach, Międzynarodowe Dni Doradztwem Rolniczym w Siedlcach, Międzynarodową Wystawę Sadowniczą w Warszawie) oraz wycieczki do najlepszych gospodarstw agroturystycznych, szkółkarskich oraz wyspecjalizowanych w produkcji zwierzęcej.

Inną metodą doradczą stosowaną przez doradców MODR w Warszawie były konkursy: Bezpieczne gospodarstwo rolne, Najładniejsza zagroda wiejska, AGROLIGA 2008, Ziele roku 2008, Najpiękniejszy ogród przydomowy, Gmina przyjazna dla mieszkańca wsi oraz Najlepsza potrawa tradycyjna [Sprawozdanie z działalności...2009].

Rolnicy współpracujący z MODR w Warszawie brali udział w olimpiadach sprawdzających wiedzę z zakresu przedsiębiorczości, ekologii i wiejskiego gospodarstwa domowego. Na uwagę zasługuje również systematyczny wzrost liczby zorganizowanych kiermaszy (z 12 w 2006 r. do 38 w 2008 r.).

Podsumowanie i wnioski

1. Ponad 2/3 badanych producentów rolnych nisko lub bardzo nisko oceniło wiedzę dotyczącą prowadzenia rachunkowości rolniczej oraz warunków rozliczania podatku VAT na zasadach ogólnych. Pomoc i wsparcie merytoryczne w tym zakresie rolnicy powinni otrzymać od doradców ODR lub pracowników prywatnych biur doradczych.
2. Największym zainteresowaniem producentów rolnych cieszyły się programy telewizyjne, na drugim miejscu – porady doradców odr, a następnie informacje zamieszczone w czasopiśmie rolniczych. Najbardziej rolnicy korzystali z porad pracowników instytutów naukowo-badawczych i prywatnych firm doradczych.
3. Rolnicy najczęściej zgłaszali się po pomoc do instytucji doradczej poszukując informacji ekonomicznych, związanych m.in. z opłacalnością produkcji. Korzystali także często z pomocy w wypełnianiu wniosków o dotacje z funduszy UE. Prawie połowa badanych zgłaszała zapotrzebowanie na usługi związane z doradztwem technologicznym z zakresu produkcji roślinnej i zwierzęcej.
4. Systematycznie spadała liczba przeprowadzanych szkoleń, szczególnie dotyczących technologii produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz rozwoju obszarów wiejskich. Prawdopodobnie rolnicy opanowali wiedzę z tego zakresu w stopniu dostatecznym, albo zostały ograniczone środki z funduszy unijnych przeznaczone na działalność szkoleniową.
5. Do najczęściej wykorzystywanych metod doradczych przez pracowników MODR w Warszawie w latach 2006-2008 należały pokazy i szkolenia wyjazdowe. Pokazy dotyczyły produkcji roślinnej i zwierzęcej, ogrodnictwa i sadownictwa, wiejskiego gospodarstwa domowego, ekologii i ochrony środowiska.

Oprócz działalności oświatowej MODR w Warszawie prowadził działalność doradczą, która była realizowana z wykorzystaniem takich form i metod, jak: pokazy, szkolenia wyjazdowe, konkursy, olimpiady, wystawy i kiermasze. Szczegółowe informacje na ten temat przedstawiono w tabeli 3.

Do najczęściej wykorzystywanych metod doradczych przez pracowników MODR w Warszawie w latach 2006-2008, należały pokazy i szkolenia wyjazdowe. Pokazy dotyczyły produkcji roślinnej i zwierzęcej, ogrodnictwa i sadownictwa, wiejskiego gospodarstwa domowego,

Literatura

- Matuszak E.** 2003: Przygotowanie kadr doradczych do nowych zadań po akcesji z UE. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 4, s. 50.
- Skórnicki H.** 2005: Doradztwo rolnicze w świetle reformy wspólnej polityki rolnej. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 4, s. 8.
- Sprawozdania z działalności MODR w Warszawie w latach 2006-2008. 2009: Warszawa, s. 54-55.
- Wiatrak A.** 2004: Doradztwo rolnicze i doradztwo w zakresie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w procesie integracji europejskiej. *Wiś i Rolnictwo*, nr 2, s. 152.
- Zawisza S.** 2008: Ocena usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów. Wyd. Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, s. 6.

Summary

The level of professional knowledge, sources and range of information preferred by farmers, as well as kind of advising services chosen by respondents have been shown in this article. Also educational and advising activities took by the Agricultural Advisory Centre in Warsaw have been presented.

Adres do korespondencji:

dr hab. Krystyna Krzyżanowska, prof. SGGW
dr Radosław Sałata
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa
tel. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel. (22) 593 41 51
e-mail: krystyna_krzyzanowska@sggw.pl